

Várad csillagok

Bökös Borbála történelmi regénye

Különösebb hírverés nélkül, a modern irodalmi trendekhez igazodó címével talán félrevezető módon is született egy történelmi Várad-regény, sőt regénytrilógia, Bökös Borbála *A Sárkányos Rend* című regényfüzére. Ennek első könyve (a még mindig kicsit félrevezető, vagy inkább a történelmi fantasyk világába bevezető című *A sárkánygyík ébredése*) valójában felfogható egy 15. századi Várad-regénynek, nem nagy túlzással az *Egri csillagok* várad-i megfelelőjének.

Gárdonyi Géza a 19. század legvégén és a 20. század elején egy dicsőséges haditettet keresett, s így talált rá az egri végvár és egyben Magyarország, sőt egy kicsit a Nyugat 1552. évi hősiek megvédésének eseményére, Eger várának megvédésére. Regényébe belesűrítette a 16. századi Magyarország tragikus történetét, a török inváziót, és egy olyan példát keresett, ami erősítheti a hazafias érzést. A valós történelmi tényeken, pontos helyzetleírásokon alapuló munkát azután egy kedves, romantikus és természetesen fiktív kerettörténetbe illesztette: Vicuska és Gergő élettörténetébe, szerelmébe. Gárdonyi regénye szinte azonnal népszerűvé vált, és már az író életében iskolai olvasmánnyá – ezért ma nincs is magyar diák, aki ne tudná, hogy hol van Eger, mit jelentenek az egri „csillagok”. Eger pedig az osztálykirándulások – no meg persze a kiváló bor révén – a magyarországi és nemzetközi turizmus egyik leglátó-

gatottabb helyszínévé vált. Mondhatni: Eger ma az egri hősök örökségéből él – persze leginkább Gárdonyi Géza művének köszönhetően.

Más korban, más történelmi körülmények között, de nagyon hasonló elkötelezettséggel és módszerrel fogott munkához a nagyváradi Bökös Borbála (a Partiumi Keresztény Egyetem tanára) egy Várad-központú történelmi regény megírásához. Választott időszak a 15. század eleje, amikor Várad Magyarországnak kétségkívül kulturálisan egyik legfontosabb központja volt. A korszak kiemelkedő királya az Anjoukat követő Luxemburgi

Zsigmond (1387–1437), aki a magyar történelemben ritkaságszámba menően ötven évig uralkodott és viszonylagos stabilitást teremtett. Nem volt magyar, de megtanult magyarul, számos további nyelven beszélt, rajongott a lovagi kultúráért. 1395-ben megalapította az első fővárosi (óbudai) egyetemet, amely 1419-ig biztosan működött. Korszakában honosodtak meg Magyarországon a humanista és a reneszánsz eszmék. A török támadások miatt kialakította a végvárrendszert. Váradhoz, Szent László városához különös vonzalom fűzte. Ennek fő oka nyilván példaképének, Szent László királynak a váradi várban lévő nyughelye, amely már abban az időszakban is zarándokhelyé vált. Olasz, flamand, vallon, német mesteremberek érkeztek. Megerősítették a várat, újjáépült benne Várad háromhajós katedrálisa. A püspöki palotában virágzott a tudományos és kulturális élet. Ekkoriban állították fel I. László magyar király lovassobrát és az Árpád-házi szentek (Szent István, Szent Imre, Szent László) szobraikat. Zsigmondhoz kapcsolódik a Szent László sírját látogatók búcsúengedélye, ami föllendítette a zarándoklatokat. Zsigmond itt temette el első feleségét, Mária királynőt, és saját maga temetkezési helyéül is Váradot jelölte meg.

Zsigmond a törökök elleni harcra létrehozta a Sárkány Lovagrendet, s ezzel már el is érkezünk Bökös Borbála regényéhez. A lovagrend megalakítását Albeni Eberhard váradi püspök örökítette meg egy 1408-ban kelt oklevélben. A rend a kereszténység védelméért a király és a főurak szövetségének megerősítését szolgálta. Jelképe egy sárkánymotívum: körré görbült, farkát

nyaka köré tekerő, felhasított hátú, a hasítékban vörös keresztet viselő sárkány.

Bökös Borbála regényében meglevenednek a XV. század eleji váradi napok: a vár, a székesegyház, a püspöki palota, Szent László király sírja, a Szent László-fürdő, a lovagok világa, a sír körüli búcsú, de egy-két életkép erejéig a városi élet is. Bemutatja a kanonokokat: örkanonok, olvasó kanonok, iskolás kanonok, éneklő kanonok. Föleveníti és a történetbe ágyazza a sírhoz kapcsolódó legendák közül az istenítéletet (ordalium). A szerző kétségtelenül komoly történeti és művelődéstörténeti kutatást végzett, s ezekre az alapokra építette az értelemszerűen fikciós művét.

A sárkánygyík ébredése 1403 pünkösdi havától (májusától) 1408 karácsonyáig tart. A fikciós történet két barát (Gabriel de Sceleus diakónus és Börki András úrfi) megismerkedését, párhuzamos életútját fejt ki, a váradi kezdetek után utaztatja őket, hősies próbákon esnek át, közben szerelmi kalandok esnek meg velük, így kerülnek egyre közelebb Zsigmond udvarához, az áhított karrierhez. Eközben a diakónusból pappá, majd püspökké avatott Gabriel erkölcsileg süllyedni kezd, Börkit pedig kikezdi az udvarbeli intrikák. Mindketten a hatalmi harcok sűrűjében találják magukat, ami igencsak próbára teszi a személyiséget. Végül ismét Váradon találkoznak. De a történet még két részen át folytatódik, úgyhogy kár előre az erkölcsi tanulságot levonni.

Bár nyilván erőltetettnek tűnik az egybevetés, azért némi analógia fölfedezhető Gárdonyi Géza *Egri csillagok* és Bökös Borbála *A sárkánygyík ébre-*

dése című regénye között. Hasonló a két regény cselekményszövése: (gyermeki, ifjúkori) játék, barátság, szerelem, (férfias) küzdelem... Mindkettő hosszabb történelmi időszakot fog át. Mindkettő természeti képpel indul, mindkettőben vannak próbatételek, utazások, harci és ostromleírások, titkosírás (vagy legalább térképjel-fejtés), azután mindkettőben van amulet (itt vörös köves gyűrű) és kalandos alagútsztori. Mindkettőben – a feszültségkeltés végett – olykor több szálla bomlik a cselekmény. Persze a különbségek ennél erőteljesebbek: míg Gárdonyinál mindvégig makulátlan tiszta erkölcsű szereplőket látunk, jellemfejlődésük egyenes vonalú, addig Bökös Borbála szereplői jóval inkább esendő emberek, akiknek vívódásaik, társas és lelki problémáik vannak, s jellemük árnyoldalai is kibontakoznak. Gabriel jelleme különösen összetett: eleinte úgy tűnik, hogy az erkölcsért, igazságért harcoló tökéletes hős, de azután egyre-másra jelentkeznek kisebb-nagyobb emberi torzulások, bűnök, amivel kapcsolatban nevelője, az örkanonok figyelmezteti is, de ő a „cél szentesíti az eszközt” felfogásával kevés lelkifurdalással túllép ezeken. Az első regény végén két vesztés áll előttünk: egy már kevésbé vallás-erkölcsös, mai szóval akár korruptnak is nevezhető Gabriel de Sceleus és a királyi udvarból kiutált Börki András.

Gárdonyi regénye minden szempontból megfelel a romantikus építkezésnek, és a „boldog vég”-elvárásnak, Bökös Borbála regénye sokkal bonyolultabb emberi kapcsolatokat mutat be, és bár komoly karriert futnak be a fiúk, az olvasó izgul értük, a végén teljes rokonszenvét nem nyerik el. Ez

különösen Gabrielre igaz, aki az abszolút pozitív figurából átvált relatíve negatív figurává, és ezzel már aligha tekinthető romantikus hősnek.

Gárdonyi írásművészetére jellemzők a gyors vágások, fordulatok, rövid, olykor jelzésszerű leírások; ami ma már szinte korkövetelmény a szélesebb közönséghez szóló írásművek alkotói számára. De ez Bökös Borbála regényére is elmondható. Stílusát jellemzik a tömör és pontos leírások (jellemzések), a mozgalmas párbeszédesség. Egy-egy előzetesen felvillantott motívum hamarosan visszatér. A szerző egyes szám harmadik személyben mesél, viszont egyes részletekben felbukkan a 20. századi stílusra jellemző átképzéletes beszéd (szabad függő beszéd), amelyet dőlt betűs mondatokkal jelez: „*Kell-e ennél nagyobb és erősebb pártfogó? Valahol mélyen megérezte, talán éppen ezekben a napokban dől el a sorsa. Bárcsak tudnám, mi a helyes döntés!*” (215. o.)

„*A krónikákat mi fogjuk írni. Aztán eszébe jutott a saját naplója.*” (236. o.)

Mivel a ma olvasója már nehezebben viseli el a túl részletező művelődéstörténeti és egyéb leírásokat, a regényben viszonylag kevés az idegen szó és a szakszó, valamint a nyelvjárási kifejezés. A nyelvi jegyek között azonban felfigyeltem a sajátos hangulatot jellemző képi és plusz stilisztikai értékkel bíró úgynevezett hangulatfestő kifejezésekre: felbucskázott, öszvérkedj, makacskodsz, átkocogtak, kakaskodó csoport, rájuk kaffant, elhepciáskodta, hűdötten, tésztaképu inas. Ugyancsak ide sorolhatók a szóláshasonlatok: olyan képet vág, mint a ma született borjú; megpukkadsz a méregtől, mint a pulykakakas; úszik, mint a hal; enge-

delmeskednek, mint kutya a gazdájának. Néhány további nyelvi csemege: tulipános szekreter, sápkór, vajákos asszony, napszentülte, felövezési ceremónia.

Számomra kedvesek azok a pragmatikai nyelvi leírások, amelyek a párbeszédesség mélyebb rétegeibe vezetnek. Például Gabriel úgy szabadul meg a Börki szorításából, hogy felkiált: „Vigyázz, ott jön atyád!” (31. o.) Aki persze nem jön, viszont a figyelemelterelés egy pillanata alkalmas arra, hogy kiszabaduljon.

Később Gabriel a tenyérjós cigánylányt ezzel az logikus érveléssel szabadítja ki az őt üldöző tömeg kezéből: „Szent László városában a babonaság és a bűbájosság minden formája elítélendő. A szórakoztatás céljából előadott mutatványosság viszont megengedett. Ha nem így lenne, a piaci nép felét börtönbe kellene vetni. Felelj tehát: mutatványosságra vagy bűbájosságra kérted ezt a lányt?” (49. o.)

Kedves stílusjáték, ahogy Börki András akar udvarolni, s ezt az iskolázott diakónus igyekszik helyretenni: „No írjad: Ide hallgass, Kata! Nem titkolom, hogy kedvellek, eljönnél-e velem a Körös partjára virágot szedni?” A diakónus viszont ezt írta: „Kedves és szépséges Denczeli Katalin kisasszonynak saját kezébe. Kegyed oly édes és bájos, hogy csak arra merhetek gondolni, alázatos szolgájjá válhatnék-e egyetlen napra? Szívem örülten ver, akárhányszor csak meglátom kegyedet, hisz kegyed arca rózsához hasonlatos,

szeme, akár a ragyogó csillag, s hajának mézes barnája láttán tüstént elolvadok.” (55-56. o.)

Érdekes, és talán az író ars poétikáját is rejtő mozzanat, amikor a királylány bevallja, hogy szeretne verseket írni.

Bökös Borbála regénye egy történelmi Várad-regény is egyben, és nekem a szülőföld szeretetéről is szól. Például ilyen sorok miatt: „Korábban azt hitte, könnyen maga mögött hagyja Váradot, hogy új életet kezdjen valahol máshol, ám most be kellett látnia, hogy szülővárosához erősebb kötelék fűzi, mint valaha. Egészen elérékenyült, amikor megpillantotta a távolban a katedrális tornyait, és meghallotta a harangok csengését-bongását. A templomtornyokat és a főhajó tetejét vörös, sárga és zöld mázas cserepek borították, a hegyükben aranygombokkal kereszt emelkedett, és a rájuk ömlő napfény sokszínű mozaikot rajzolt a levegőbe. A diakónus megállapította, hogy ez a leggyönyörűbb épület, amit valaha látott.” (183. o.)

A regényben hangsúlyosan megjelennek a „bihari fiatalok”. Jó lenne, ha a mai bihari fiatalok, de a váradiak föltétlenül elolvasnák a Várad alig ismert, megelevenedett múltjába vezető kalandos, mai közönségnek szóló regényt.

Balázs Géza

(Bökös Borbála: A Sárkányos Rend. Első könyv. A sárkánygyík ébredése. Gold Book, 2015. 284 oldal)